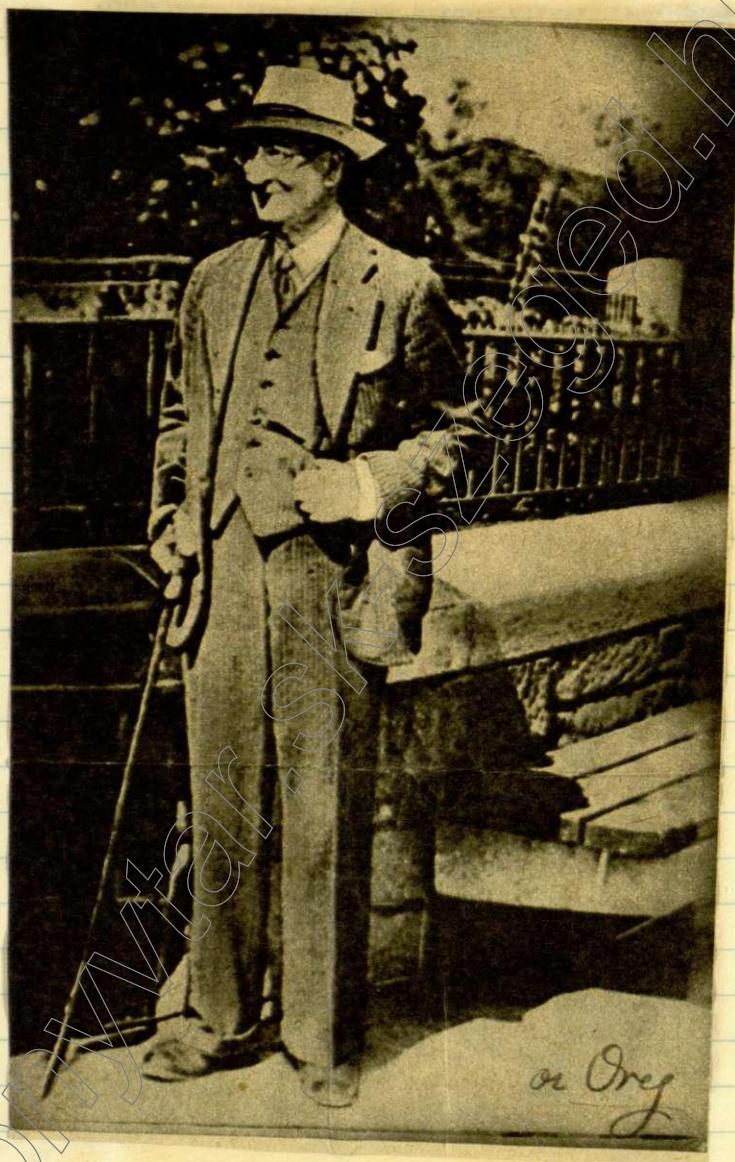

FÉNYES LÁSZLÓ

1942

New York

Az öreg

1.

Kérem, nézzék meg ezt a régi, fakuló fényképet. Öreg ember áll a New York-i utcán. Jó erősen fogja támaszát, a botot; olcsó, készen vett ruhája mellényzsebében megpihen a bal keze. A fénykép jobb alsó sarkában ceruzával odavetve a keze írása: az Öreg.

Ez a fénykép 1942-ben készült, amikor „az éradonyi lovag” — mert őt ábrázolja a kép — hetvenegyes éves volt, és már 16 éve bújdosója széles e világnak. Az Új Magyar Lexikon most ezt írja róla: „hírlapíró, politikus”. Jászi Oszkár, a barát, ezt mondotta róla gyászbeszédében: „A magvetők fontosabbak lehetnek, mint az aratók, a balsiker többet jelenthet, mint a siker. A sikertelen Mazzini talán nagyobb erőforrás volt az olasz egység kivívásánál, mint a sikeres Cavour, a sikertelen Kossuth több világhírességet árasztott, mint a sikeres Deák. Marx, szegényes emigráns szobájából nagyobb erők mozgatták meg a világot, mint számos diktátor fegyverrel őrzött rezidenciájából.” Hírlapíró, művész, bátor ember, sikertelenség, Mazzini, Kossuth, Marx — kiről szólnak e szavak?

Fényes Lászlónak hívták, 1871-ben született Éradonyban és 1944. január 30-án halt meg az emigrációban, New Yorkban.

2.

Mikor e sorok írója, kisfiúként, az éradonyi lovag térdén ült, Fényes László ereje teljében levő, sűrű szakállú, cvikkeres férfiú volt, aglegény, újságíró, aki akkoriban egymaga annyi levelet kapott minden héten az akkori Magyarország elnyomottjaitól, üldözöttjaitól, megbántottjaitól, kisémmizettjaitól, amennyit manapság egy világlap szerkesztősége kap egy hónap folyamán. Küzdő harcos volt, fegyvere a tolla, ereje a tisztesség. Kevesen látták nála világosabban az úri rend aljasságát, még kevesebben tüzték az övéhez hasonló gyilkos haraggal tollhegyre — teljes névvel és címmel — a munkásnyúzót, cselédpofozót, panamázó pöffeszkezőket olyan cégéres sorát, mint ő. Gyógy-

szereznek, majd mérnöknek készült, de egyetemi tanulmányait abbahagyva, már 23 éves korától fogva, 1894-től újságíró volt. És milyen újságíró?! Minden szava megfontolt, adatokkal alátámasztott, korbácsütésként ható, felháborodástól fűtött jeleplezés, szókimondásában szenzáció és vihar. Volt, amiből válogasson, anyaga bőven. Akiket „megírt”, először sorra (jellemzől) párbajra hívták ki az osztályát eláruló író urát. És Fényes László, ha kellett, párbajozott — és többnyire összevagdalta a kihívó, „becsületükben sértett” ellenfeleit. Aztán sorra beperelték, rágalmozásért. És Fényes László, ha kellett, bíróság elé is állt — és többnyire felmentették.

Sokáig magányos bajvívó volt, nem tartozott egyetlen párthoz vagy csoporthoz sem. Nem írt a „Nyugat”-ba, nem írt a „Huszadik Század”-ba, nem írt a „Népszavá”-ba, bár — a tízes években, immár országos hírneve teljében — már közel állott a polgári radikálisokhoz és Károlyi Mihály pártjához. Egy árva tollal, egymagában rohamozta — mint ama másik, a búsképflovag: Don Quijote — a beteg társadalom kényes-fényes szélmalomerődítményeit. Aztán eljött — mostanában ünneplik Magyarországon ennek ötvenedik évfordulóját — az októberi polgári forradalom, és Fényes László, életében

először, közhivatalt vállalt: a Nemzeti Tanács tagja lett és a Nemzetőrség kormánybiztosa.

3.

Aztán rászakadt az országra a Horthy-korszak éjszakája. Fényes László ismét tollat fogott, és nyílt levélben tiltakozott a fehérterror embertelensége ellen. Most már letartóztatták, a Tisza István meggyilkolásában való bűnrészesség koholt vádjával (erre is büszke volt a maga szemérmesen önértetes módján, holta napjáig). De rosszul számítottak. Fényes László ismét bizonyított. Adatai, logikája pörölycsapásai alatt sorra összeomlottak a hamis tanúk hazug vallomásai. Az utolsó szó jogán (olvassák el, kérem) így fejezte be beszédét: „Ötvenedik életévemet itt töltöttem a börtönben. Szokás nálunk, vándoroknál, hogy ha elfáradunk, leülünk egy fa alá. A hádorú borzalmiban valóban elfáradtam, s önök, uraim, ide, az akasztófa tövéhez ültet-

tek le engem. De kipihentem magam s megköszönve a jó kívánságokat (az ügyész ugyanis halálbüntetés kiszabását javasolta) immár kalaplevéve köszöntök mindenkit s biztos léptekkel haladok, amerre az utam visz. Köszönöm az elnök úrnak és a bírói tanács tagjainak, hogy türelemmel meghallgattak. Azért kellett ilyen hosszú idő nekem a beszédre, mert a bíró urakhoz szólva: minden igaz emberhez és a későbbi időkre is kellett szólanom.”

Fényes Lászlót a Tisza-gyilkosság vádja alól felmentették, körültekintő aljassággal „bizonyítékok hiányában” (és nem azért mert a vád alaptalan volt), nehogy elégtételt követelhesen és kártalanítást igényelhesen. Egy ideig még folytatta az ellenforradalom leleplezését, most már a Népszava munkatársaként, de az újabb sajtóperek előrevetették a várható megtorlás félreértetlen jeleit s 1926-ban kénytelen volt emigrálni. Bécsben az „Arbeiter-Zeitung” munkatársa lett s az osztrák szociáldemokrata párt tagja, de miután a magyar hatóságok ismételten kiadatasát kérték, Fényes 1934-ben, Dollfuss ellenforradalma miatt Pozsonyba menekült, ahonnan a náci megszállás elől 1938-ban Franciaországba, majd onnan 1940-ben az Egyesült Államokba emigrált. Hazáját nem láthatta viszont soha.

Utolsó éveiről néhány hű barátja emlékező elbeszélése révén villan fel egy-egy mozzanat. Borítsunk fátyolt most ez évekre, a csalódás, a magány, a betegség krónikájára, és mondjunk itt köszönetet azoknak (mint például Schultz Ignácnak, a mindenre gondoló barátunk, és másoknak, köztük E. R. doktornak és feleségének, akik Fényes

László itt közölt képeit és néhány dokumentumát híven megőrizték), akik utolsó éveinek enyhítő társai voltak.

4.

1944. január 30-án halt meg, most huszonöt éve. Nem érthette meg (mint annyian mások sem, vele együtt) eszméi győzedelmét, a fasizmus és a náciizmus bukását, az „úri lócsiszárok” eltakardását, az új Magyarország megszületését. Magányos harcos volt pályája nagy részében, idealista bajvívó, akire csakugyan illik az „éradonyi lovag” szerteljes elnevezés. Pályája — csakúgy, mint jelleme — mindvégig töretlen volt s életútján mindinkább ugyanazoknak az eszméknek katonája lett, amelyek korának legjobb progresszív, majd radikális polgári harcosait is eltöltötték. Ha valaki, úgy ő bizonyosan nem azért csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz és lett később munkáspárt tagja, mert ezt előnyösnek, avagy hasznosnak tartotta. És mert pályája töretlen volt — csakúgy,

mint jelleme — aligha érthetünk egyet Jászi Oszkár rezignált vigaszával, a sikertelenség apoteózisával, Fényes Lászlót illetően sem. Mindent összevéve, történelmi mércével, végre is a teljesítmény számít, nem a siker. Fényes László volt „sikeres”, sőt országosan hírneves publicista (elkapkodták azokat a lapszámokat, amelyekben egy-egy „szenzációs” Fényes-cikk jelent meg), és volt elnémított, emigrációba kényszerült „sikertelen” bújdosó. De végső értékelésében sem sikeres újságíró, sem sikertelen emigráns volta nem sokat jelent. Ami megmarad, az ez: íme, volt (másokkal együtt) egy magyar közíró, aki ilyen erkölcsi és politikai színvonalon ilyen életművet alkotott, ilyen körülmények között. Hogyan is mondja a költő Arany János? „Nem hal meg az, ki milliókra költi / Dús élte kincsét, ámbár napja múl.”

Most, halálának negyedszázados fordulóján amerikai magyarok bizonyára kimennek Laci bácsi sírjához, hogy kegyeletüket leróják emléke előtt. Kérem, tegyenek le néhány szál virágot porai nyugovóhelyén a Magyarok Világszövetsége és a Magyar Hírek munkatársai nevében is. A magyar nemzet itt hon most ünnepelte országszerte az őszirózsás forradalom ötvenéves fordulóját. A mi feladatunk lesz, hogy Fényes László tiszta emlékét megőrizzük, nevét és életét példaadásul megőrököltük, hagyatékát összegyűjtjük, munkáit kiadjuk. Most, halála huszonötödik évfordulóján, tisztelgünk emléke és bátor műve előtt e sorokkal. Mondjuk ki még egyszer a nevét: Fényes László — és hajoljunk meg előtte tisztelettel.

Béthy Ottó